

Summary

Given determination and interpretation such sociokul'turnogo the phenomenon as a ceremony. On the basis of historical, ethnographic material features, role, maintenance and specific of ceremonies, are analysed on the examples of ordinary right for the period of Kievan Russia.

Key words: ceremony, rite, consuetudes, ordinary right.

УДК 94:316.647.6(477)

Л.В. Смирна

ІСТОРИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ НОНКОНФОРМІЗМУ В ПОСТТОТАЛІТАРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Явище нонконформізму достатньо аналізується в сучасних мистецьких, політологічних, соціологічних, культурологічних та філософських виданнях посттоталітарних держав колишнього СРСР. Проте, історичні та філософські передумови його виникнення, а також специфіка українського нонконформізму висвітлені ще не належно.

В одній зі своїх статей „Подолання тоталітаризму як проблема: спроба орієнтації” С.Аверинцев уперше сформулював нове явище, для якого немає аналогій в людській історії – імператив „подолання” свого минулого, „тобто систематичної критики поведінки не тих або тих провідників нації, але цієї нації в цілому”: „Vergangenheitsbewaltigung”, „подолання” тоталітарного минулого, – це завдання, що теоретично стоїть перед усіма народами з тоталітарним досвідом, хоч на практиці, як бачимо, береться до відома далеко не всіма. Один з уроків, що їх винесли з аналізу тоталітарних безумств, полягає в тому, що безумством є будь-яка система розмірковувань, коли вона стає некритичною щодо себе. Для будь-якого критицизму справа честі передусім – тверезий погляд на себе” [1; 6].

Для української історії в цілому і, в контексті нашої проблематики зокрема, сформульований С.Аверинцевим імператив „подолання” й зокрема тоталітарного минулого – особливий імператив, оскільки саме він стає головним в осмисленні процесуальної глобальної деструкції історичної тяглості української нації в часі, історичної, геокультурної та психологічної руйнації її просторового буття, що вплинуло на з'яву нонконформізму, окреслило його генетичні виміри і сформувало його багатоліку форму буття в культурі – історичну, політичну, філософську, мистецьку, антропологічну, психологічну, естетичну та ін.

Імператив „подолання” тоталітарного минулого – головний фундамент, на якому будує свою філософію український нонконформізм. Це не лише антикультівська критика як ширма, за якою ховалося глибинне неприйняття радянської комуністичної несвободи, що й сформувало політичне дисидентство, а в ширшому сенсі – українська форма світового антикомуністичного руху, яку втілило покоління шістдесятників. Якщо виходити з погляду на нонконформізм як фактор реанімації правдивої історії, то проблема національної, культурної та політичної ідентифікації України через „реалізацію національної атрибуції фактів української культури” [2; 62], що є предметом аналізу сучасних українських науковців, актуальна і в контексті цього дослідження.

Згідно з теорією іспанського письменника і філософа Мігеля де Унамуно, є „дві історії” народу – „зовнішня”, тобто офіційна, відповідно кон'юнктурна, і „внутрішня”, або як артикулює її дослідник – „інтраісторія”, тобто правдива історія нації¹. Упродовж усієї історії України ці дві моделі взаємо перетиналися, але під тиском політичних обставин, які визначали хід не лише історії, й культури в цілому, першість „зовнішньої”, тобто кон'юнктурної, й визначила українську історію.

У „Промовах до німецької нації” Йоган Готліб Фіхте (1762-1814 рр.), учень Канта, перший ректор заснованого 1809 року Берлінського університету, філософ і патріот, який висунув доктрину пангерманізму, закликаючи націю до опору Наполеонові, писав: „Те, що втратило самостійність, втратило разом із цим і змогу втручатися у плин часу та визначати його зміст...

цей час і воно саме разом зі своїм періодом будуть усунені чужою владою, яка керуватиме його долею; відтепер воно взагалі не має свого відліку часу, а рахуватиме роки відповідно до подій і періодів інших народностей і держав [...]. Звідси випливає, що засіб порятунку – у вихованні нації, чие життя згасло і стало додатком до чужого життя, ... що я пропоную як єдиний засіб, аби зберегти існування німецької нації [...]. Всезагально має бути вироблений міцний і певний дух, про який раніше йшлося як про єдино можливий підмурівок для добре влаштованої держави” [3; 127-128]. Зв’язок „народу” зі своєю „органічною державою”, на якому категорично наголошував Й. Фіхте і який був заклик до цілої нації, в Україні був нещадно викоренений. „Чужа влада” визначала хід української історії, а Україна втратила самостійну „зможу втручатися у плин часу” – світового, як частина Європи, і власного – національного.

Історичні та філософські фактори прямо чи опосередковано формували підґрунтя українського нонконформізму і визначили його сутність. Починаючи з часів давньоруської історії і до сьогодні, Україна „рахуватиме роки відповідно до подій і періодів інших народностей і держав”, що, зокрема, буде особливо зумовлене її фатальним сусідством зі „старшим братом” та щораз палкішою його „любов’ю” до територіального, політичного і духовного простору історичного буття України” [4; 61-62].

Нонконформізм увібрав характерну для історичного часу української культури неперервність та рекурентність, тобто циклічність. Татаро-монгольська навала, так зване „возз’єднання”, Руїна, скасування Гетьманства, руйнація Січі, серія акцій з викорінення української мови та культури у XVIII – другій половині XIX століття, репресії і геноцид 1930-х щоразу повертали націю до необхідності *нового відродження*, але кожного разу з усе більшими втратами [5; 80]. Тому процес розвитку нонконформізму в Україні не відбувався у лінійному плинні, тобто у формі „стріли часу” як „відкритого майбутнього” [1]. Його еволюція, щораз уриваючись під тиском біополярності „дозволеного” і „забороненого”, перетворилася на дволикого Януса, одне обличчя якого було звернене у минуле задля формування майбутнього, інше дивилося у майбутнє задля усвідомлення і подолання втрат минулого.

Менталітет нонконформізму завжди апелює до ідеології, що охоплює різні рівні – ціннісний, філософський, соціальний, релігійний, мистецький. „Онтологічним фактором нонконформізму є та доктрина, та ідеологія, той світогляд, які стоять за непокорю, протестом, бунтом, революцією” [6]. Онтологія українського нонконформізму, який виступав проти моністичної ідеології доктринерсько-класового типу, витворює ідеологемний плюралізм, означений індивідуальними світоглядом.

На думку російського політолога О.Дугіна, що аналізував політичний аспект нонконформізму, першим етапом його онтології є розробка альтернативи: „Створення альтернативи в рамках нонконформізму починається з осмислення масштабних реальностей, пов’язаних із світоглядними основами, з’ясуванням глибинних інтересів суспільства та його складових, із новою апеляцією до міфу про витoki і до кінцевої мети історичного шляху, до проекту. За осмисленням, яке приводить до створення альтернативи, йде дія, та її реалізація. На відміну від загального визначення Політичного, ця дія береться значно вужче: воно обов’язково спрямоване на руйнування існуючого ладу. Ствердження альтернативи утворює *альтернативну дію*, яка несе в собі чіткий руйнівний елемент. Знищення існуючого є найважливішою ознакою нонконформістської політики”. Особливість політичного аспекту нонконформізму полягає в тому, що між собою зіштовхуються дві моделі, існуюча, дієва, і неіснуюча, модель у своєму становленні. Обидві існують як дві антагоністичні реальності: „Політичний нонконформізм відрізняється тим, що його вибір знаходиться не в межах загальноприйнятого Політичного, а поза ним, за його межами. Цей вибір передбачає глибинну зміну парадигм самого Політичного” [7].

Водночас, про онтологію нонконформізму дослідник О.Дугін говорить як про альтернативну сакральність. Сакральне суспільство, на думку політолога є архетипним, зразковим і парадигмальним тому, що вбирає в себе всю повноту елементів сакрального, редуцируючи які можна отримати постсакральні, несакральні або антисакральні політичні та соціокультурні моделі.

Сакральна модель українського нонконформізму не є взірцевою, але, безумовно, вона апелює до традиції з її реанімуючою архетипність властивістю. Наприклад, для знакової постаті українського мистецького нонконформізму Віктора Зарецького моделлю „альтернативної сакральності” є мистецтво майбутнього, яке буде більше духовним, аніж матеріальним: майбутнє мистецтво – мистецтво особистостей, об'єднаних божественним світоспогляданням. Для Зарецького мистецтво – таїнство, яке він порівнює з таїнством Собору, де душа перебуває в аурі прекрасного, де створюється враження свята [8; 252]. Для відомого художника-шістдесятника І.-В.Задорожного джерелом творчості був іконопис та дохристиянський слов'янський світогляд. Завдяки надзвичайній чутливості до природи сакрального, Задорожний вдало користується багатьма прийомами національного іконопису, він модернізує його, максимально наблизивши до народного вираження [9].

Це *сакральність соборного типу*, що апелює до логіки *соціального перетворення* не в сенсі суспільного і загальнолюдського, не в сенсі соціальних ідей, продукованих, скажімо, літературою Америки або Англії, а, йдучи за логікою О.Лосєва, це – як „глибинне підґрунтя усієї дійсності, як найглибинніша та найінтимніша потреба кожної окремої особистості, як те, в жертву чому може бути принесене рішуче все. Це загальне животрепетне соціальне тіло, в якому кожна особистість не більше як один із численних органів або клітин, перейшло з старого світогляду, після вивертання і виродження містики, в примат суспільності і народності, у відчуття безкінечної, напруженої відповідальності перед народом, у покладанні всіх сил і самого життя за народне благо” [10; 509].

Близькою до цього напряму мислення, була літературно-філософська течія – так званий „космічний спірітуалізм” (В.Лісовий) – витворення символіки та метафорики стосовно погляду на людину і націю як частину одухотвореного Всесвіту (О.Бердник та ін.). Окрім того, були спроби раціонального обґрунтування погляду на людську діяльність у масштабі Всесвіту, як це бачимо, наприклад, у творах та статтях М.Руденка, який наголосив на важливості деяких „забутих” ідей – С.Подолінського та В.Вернадського. Сам цей напрям мислення вартий високого поцінування й відповідає ідеям деяких сучасних філософів (наприклад, ідеї „спільно світу” К.Маєр-Абіха).

Актуалізація соборності в нонконформістському мистецтві якраз і відбувається завдяки „органічній єдності” з традицією. Одним із перших визначення терміну „соборність” дав О.Хомяков, за яким „соборність – єдність органічна, живий початок котрої є Божественна благодать взаємної любові” [11; 101]. На думку П.Флоренського, порушення лінійної перспективи зображення в давньоруських іконах („зворотна перспектива”) свідчить саме про глибинну соборність, що стоїть за таким баченням світу, оскільки являє собою „зібрання точок зору” і ствердження „об'єктивно сутнісного” і „вічного” [12; 343-344]. В.Зарецький бачить цю „органічну єдність” у творчому розмаїтті, залученні різних мистецьких мов минулого. Сакральність соборного типу як соціально перетворювальна модель нонконформізму виходить з потреби жертвності кожної окремої особистості, тим самим актуалізуючи етичну складову „суспільного подвижництва та героїзму” (за О.Лосєвим). Українські нонконформісти, виховані на етичних максимах комуністичної ідеології, прагнули очищення, того, що О.Лосєв назвав „внутрішньою оголеною і очищеною перед народом совістю”. Багато з них прийшли до цього шляхом еволюції поглядів, детермінованим історичними та соціо-культурними змінами в посттоталітарному суспільстві. Але це бажання очиститися від свого роду тоталітарного бруду еволюціонує до справдешнього героїзму і жертвності заради головної мети і ключової інтенції нонконформізму – свободи.

Осмислюючи проблему сакрального і мирського часу, філософ М.Еліаде пише, що замаскована міфологічна поведінка сучасної людини особливо яскраво виявляється при аналізі її ставлення до часу. Не слід забувати, що одна з головних функцій міфу якраз і полягає в тому, щоб відкривати вихід у великий час, періодично повертати первісний час. Це виражається в тенденції нехтувати сучасним, тим, що називається „історичний момент”. М.Еліаде, дослідник стародавніх культур, говорить про історію як про теофанію. Теофанія дуже важлива саме тоді, коли боги існують не поза цим світом, а тут – саме в цьому просторі. Саме це відбулося в

культурі періоду соціалізму. Трон, мавзолей, паради, сама процесія побіля мавзолею і весь сакральний пафос причащення до тіла вождя, яке є епіцентром комуністичного всесвіту, – усе це мало надавати людям якщо не впевненості в майбутньому, то енергії буття, що розгорталося на тлі цього видовища.

Прояви характерної для онтології нонконформізму альтернативної сакральності дослідники вбачають також у ранньому християнстві. „...Християнський нонконформізм був все ж частковим. Християнська спільнота, рання церква протистояла римській соціально-політичній сакральності в тому, що стосувалося культу імператора, багатобожества, принесення кривавих жертв та ін. В іншому вона визнавала і легітимність Риму як вселенської імперії і багато правових елементів римського ладу. Тому ранні християни з радістю служили в римській армії, при чому були кращими бійцями (ім допомагало героїчне презирство до смерті), вони вперто відмовлялися надавати божественні почесті імператору”. Український нонконформізм наполягав на власній сакральності, пов'язаній з болучими для України питаннями; він кидав виклик тоталітарній системі, пропонуючи власну альтернативність; тоталітарна ж система маніпулювала політичним ангажементам усіх царин життя.

Принцип паралельності ієрархій, де нонконформізм можливий лише за умови наявності предмета незгоди, був притаманний також „гностицизму”, який був повністю заперечений християнською ортодоксією. Дуалізм гностицизму полягав у наявності двох паралельних сакральностей, двох божественних начал – злого, деміургійного, що створило цей світ, і доброго. Ця ієрархія називалася „ієрархією світла”, а довоколишній світ із його сакральними інститутами – „ієрархіями темряви”. У контексті нашої проблеми цікаве те, що у гностиків зустрічаємося з трьома ступенями посвячення: „саркік” (плотський), „психік” (душевний) і „пневматик” („духовний”). Цих шаблів ієрархії досягають тією мірою, як людина виходить з-під гніту „темних ієрархій”. Це пов'язує гностицизм та нонконформізм, де в цьому дуалізмі вбачається вже сформовану модель альтернативної сакральності.

Якщо нонконформізм розуміти за російським дослідником масової культури А.Кукаркіним – як бінарні опозиції „конформізм-нонконформізм”, що вписується у простір так званої „буржуазної культури” [13], то він, нонконформізм, залишається на рівні доповнювальної стратегії, котра лише камуфлює або віддзеркалює конформні тенденції причетності до соціуму, до того чи іншого співтовариства. Нонконформізм як андеграунд, підпільне мистецтво – це вже інша реальність, що пов'язана з гострою конфронтацією і певним відходом від диспозиційного ряду паралельності і доповнювальності. Логіка доповненості тут не спрацьовує. Проте нонконформізм не можна вписати в андеграунд, у підпільне мистецтво, тому що він є осяжніший, він до певної міри характеризує саме заперечення з позиції негачії, – не конформний, не той, що належить до певного усталеного товариства, спільноти, конформної групи. Тобто, нонконформізм визначається саме в контексті бінарної системи, усталеного тоталітарного конформного буття, яке могло бути саме таким і ніяким іншим, і буття неусталеного, неупорядкованого, більше того, – індивідуального, персоналістично означеного шляху творчості.

Подальша еволюція політичної та релігійної догматики зумовила становлення онтології нонконформізму, сучасний стан розвитку якого устаткувався у ХХ ст. Карта інтелектуальних ідей ХХ століття зазнає радикальних змін – владу раціо змінює влада „інстинктивних потягів і танатологічних виплесків еротизму” [14; 115], що сублімує до візуалізації часом опозиційних інтерпретант – парадоксальності, афористичності, метафоричності, самозаперечення, нескінченної іронії. Об'єктом філософської та гуманітарної наук стає людина та її внутрішній світ. Ніцшеаніанська ідея двох начал творчості, теорія інтуїції А.Бергсона, фрейдівська концепція підсвідомості, його інтерпретація снів і творчого фантазування, гуссерлівська феноменологія відкрили перспективу нового бачення людини [15], її творчості і спричинили наслідування як у літературі, так і в мистецтві. І.Блауберг у передмові до збірки творів А.Бергсона писав про особливу щільність та інтенсивність часу ХХ століття, який не визначається лише хронологічним чином; „час, у якому існує філософія кінця ХІХ – початку ХХ століть, особливо насичений: у ньому й зливаються, і рвуться різні філософські традиції, відбуваються, як тектонічні зрушення, глибинні злами в самому осмисленні традиційних для

філософії проблем” [16; 6]. Все це спричинило дедалі інтенсивніше ускладнення стильової палітри культури, спроб символічно-метафоричної „репрезентації” структур колективного підсвідомого. Так, один з учасників дисидентського руху в Україні В.Лісовий пише: „Якщо оцінювати літературно-мистецький рух шістдесятників, беручи до уваги стилістичні особливості та зміст творів, то можна виокремити кілька тенденцій: традиційний стиль, (змістовна спрямованість на пробудження громадянської та національної свідомості (А.Малишко, О.Гончар, В.Симоненко, Д.Павличко та ін.); екзистенціалізм, (наголос на цінності суб’єктивного світу); архетипічний символізм; космічний спірітуалізм; „модернізм” – за умови, що термін „модернізм” будемо використовувати не в його вузькому значенні (як назву певної естетики чи стилю), а в широкому – як спробу „оновити” чи „осучаснити” літературно-мистецьку творчість, використовуючи різні течії у літературі та мистецтві ХХ ст.” [17].

Подібна символічно-знакова орієнтація мистецтва дискутувалася ще неопозитивістами. Зокрема, дискурсивною щодо ідей позитивізму була міфолого-символістична теорія інтерпретації мистецтва С.Лангер, яка проголошувала мистецтво формою символізації людських почуттів. Вона наголошувала на керівній ролі символу, що виступає як замкнена структура, як „вираження самого себе” [18]. Нонконформістська тенденція „архетипічного символізму”, що започаткувала спробу інтуїтивно-символічного використання архетипів, стала підґрунтям національної культурної самобутності та метафорики і апелювала до психоаналізу К.Г. Юнга. Синтезувавши теоретичні розробки Платона, Августина, Дюркгейма, Леві-Брюля, які працювали з поняттями архетип, колективні уявлення, колективна свідомість, Юнг наполягав, що „велич мистецтва наснажувалась як у минулому, так і сьогодні, міфами, тобто тим *позасвідомим процесом символізації*, який тягнеться через еони і, як найперший вияв людського духу, залишається джерелом і для всіх майбутніх його утворів” [19; 59]. Цей мистецький рух самі шістдесятники називають рухом „до джерел”. Зокрема, до таких належить „рання” творчість О.Заливахи, пластика Г.Севрук, живопис М.Стороженка, В.Зарецького, В.Кушніра, малярство наївистів К.Білокур, М.Примаченко, Л.Миронової, у пісенній творчості – Н.Матвієнко, у композиторській творчості – М.Скорик, В.Івасюк та ін.; у хоровій пісенній творчості – хор „Гомін” під орудою Л.Ященка та ін., „поетичне кіно”. У поезії цей рух представлений впливом творчості Богдана-Ігоря Антонича та віршах І.Калинця, В.Голобородька, М.Воробйова, В.Герасим’юка, І.Римарука (70-і роки) тощо.

Філософія нонконформізму знаходить відгук в ідеях А.Бергсона, представника інтуїтивізму та філософії життя. Він одним із перших серед філософів початку ХХ століття говорив про значення спадковості для сучасного. На думку мислителя, минуле є активною частиною сьогодення, а такі естетико-психологічні феномени, як пам'ять, асоціації, образи, переживання є частиною процесу мистецького творення: „У дійсності минуле зберігається саме по собі, автоматично. Без сумніву, воно завжди йде за нами, кожен момент, те, що ми відчували, думали, чого бажали за часів дитинства, це з нами – все тяжіє до сучасного, готове до нього приєднатися, тисне на свідомість, яка відмовляється дати йому перепустку” [20; 4]. Минуле активує в індивіді бажання діяти, а отже виступає мобілізуючим, спрямовуючим фактором життєдіяльності людини. Творча ж людина має особливий хист до збереження й відродження генетичної пам'яті. Пам'ять, на його глибоке переконання, – найвища реальність, натомість соціальна природа людини є штучним концептом. Бергсон вводить у словник світової філософської думки категорію „оберненого” часу – „часу Ньютона” та „крізьчасової пам'яті”. При цьому перші дві категорії є категоріями зі сфери фізичних наук. Бергсон характеризує час як суб’єктивну нематеріальну субстанцію нашої пам'яті, яку він ототожнює з поняттям „людина”. Феноменом „крізь часової пам'яті” вчений називає стан, в якому уся історія мистецтва опановувалась одночасово, монтажно. Цей феномен реалізовано в українській естетиці нонконформізму, що сьогодні ми знаходимо їх у творчості таких митців-нонконформістів, як В.Зарецький, який у просторі бездуховності брежнєвських часів звертався до естетики віденської сецесії і намагався втілити орнаменталізм як тотальну еkleктику співбуття в реаліях абсолютно неможливих конфігурацій, або ж І.-В. Задорожний з його „стабілізуючим декоративізмом” ритмізованих площин, який у власній творчості звертався одночасно до європейських шкіл поч. ХХ століття,

української традиційної культури, міфології, сакрального мистецтва, що у синтетичній формі виявилось в кращих полотнах майстра.

Наступний імператив нонконформізму, який виходить з ідеології як онтологічного фактору, – логічна його побудова або система. Український нонконформізм не був схематично-структурованим явищем; він був швидше моральним і мистецьким очищенням, творчою сповіддю, політичним розвінчанням, соціальним пророцтвом, тугою і заклик до дії, але жодним чином ми не можемо його назвати логічною схемою, методологічно побудованою ідеологією. Нонконформізм поставав не як абстрактна ідея та логічно збудована конструкція, а життєва, животворна матерія, нерозривно пов'язана з творчою працею, побутом, мисленням, з різним ставленням до соціо-політичних подій, з боротьбою за перетворення дійсності – і все це при всій різноманітності і часто повній альтернативності фактично сповідуваних у ній світоглядних позицій. Український нонконформізм можна назвати, послуговуючись термінологією американського антрополога Р.Бенедикт, „культурою юності”, оскільки самі його представники – покоління естетів та інтелектуалів – були на початках своєї юності.

Логічно перейти до виразної тенденції нонконформного мистецтва – „екзистенціалізму”, представленої наголосом на цінності суб'єктивного світу з гострим переживанням долі України у цьому світі. Самі митці визнають, що ця тенденція сформувалася під безпосереднім впливом західного літературного екзистенціалізму (Ж.-П.Сартр, Сент-Екзюпері), включно з літературою і мистецтвом абсурду (Камю, Кафка), але суспільно-політичною спонукою до появи екзистенційності в літературі й мистецтві був драматичний конфлікт особи з системою та усвідомлення трагічного стану української нації. Виразніше ця тенденція представлена у поезіях та публіцистиці 60-80-х років В.Стуса, М.Вінграновського, В.Симоненка. Мотиви абсурду найбільш виразно представлені в поезії М.Холодного, Г.Чубая, почасти у поезії І.Сокульського. Буттєвий (метафізичний) символізм представлений у поезії М.Воробйова. Супроводом цього мистецького руху було поживлення інтересу до етнографічних досліджень, відродження української обрядовості (наприклад, колядок, які влада також намагалася забороняти).

С.К'єркегор тлумачив екзистенцію (буття) як категорію гранично суб'єктивну. „Екзистенція є постійно одиничною, загальне (абстрактне) не існує” [21]. Мистецтво нонконформізму можна повною мірою назвати екзистенційним, оскільки воно акумулює у творчості саме суб'єкту, а не колективну, реальність, стверджуючи унікальність кожного окремого митця. В останні роки екзистенціалізм почали трактувати дещо ширше, аніж просто як філософську концепцію ХХ століття [22]. Українська філософська думка називає екзистенціалізм підґрунтям української філософії, а також підкреслює актуальність його ідей упродовж всього ХХ століття. Сучасні філософи, аналізуючи питання українського ментального характеру, наголошують на властивому українському світоглядові індивідуалізмі, поєднаному з ідеєю рівності, повагою до окремого індивіда та його свободи, неприйняття деспотизму, абсолютної монархічної влади. Отже, „на світоглядно-ментальному рівні ця риса знаходить вияв у домінуванні екзистенціальних мотивів в українській філософській думці, плюралістичному (поліфонічному) її характерові, діалогічному стилі філософування. Заслуговує також на увагу те, що тривале проживання на межі ворожого кочового степу виробило в українців специфічне „екзистенційно-межове” світовідчуття – гостро емоційне переживання сьогоденності життя, життєлюбність, поетичне, лірично-пісенне сприйняття природного та соціального оточення, пріоритет „серця” над „головою”. Тому-то світоглядні орієнтації української ментальності є не просто екзистенціальними (укоріненими в людському існуванні – екзистенції), а екзистенціально-кардоцентричними (від лат. *cordis* – серце)” [23; 230].

Основою екзистенції нонконформізму став бунт проти колективної ідеології, яку культивує тоталітаризм і, як наслідок, виборювання права на індивідуалізований світогляд. Найкраще це ілюструють слова Віктора Зарецького: „Мене сильно вдарило, і життя вдарило, і люди. І я вже нічого не сприймав, нічого не прагнув пізнати зовні. І я звернувся до внутрішнього світу, до „бачення душі”. Тепер я витворюю те, чого не побачиш оком: воно не зовні, а в мені, всередині мого єства” [24; 12]. Зарецький говорить про канонічне регламентоване владою колективне „зовнішнє” і внутрішнє екзистенційне, яке він називає

„баченням душі”. Нонконформізм як мистецтво екзистенційне є діалогом митця з його душею, воно промовляє про внутрішній світ. Про перевагу екзистенційного, внутрішнього над раціональним, зовнішнім писав ще Платон, який тлумачив процес творення як такий, що йде з глибин підсвідомого. Він є найбільш органічним і правдивим, бо постає не завдяки усвідомленому (а в нашому випадку – регламентованому – *Л.С.*) процесу творення, а з одержимості, душевного поклику. Творчість розсудливих буде обов'язково затьмарена творчістю одержимих (Платон) [25; 205]. В епоху соцреалістичного тоталітарного канону творчість митців-нонконформістів стає „досвідом самотності” як процесу самопізнання та самотворення, а сама культура дедалі більше починає залежати від політики, водночас, як не парадоксально, набуваючи філософських і міфологічних ознак. В умовах такої загроженості створювались малярські екзистенційні філософеми І.Марчука, метафізичний елітаризм В.Зарецького, сакральний живопис М.Стороженка, стабілізуючий декоративізм І.-В.Задорожного, сюрреалістичні візії В.Пасивенка, О.Бароянца, А.Гайдамаки, ліричний експресіонізм Я.Левича, умовно-декоративні колажі В.Коткова, метафоричний живопис О.Бородая, Г.Неледві, Ю.Левченка, тривожний експресивний абстракціонізм полотен Є.Петренка, М.Малишка, С.Бароянца, В.Недайборща.

Надалі ми помічаємо активну естетизацію, інтелектуалізацію, як у власне формі, так і в відтворенні внутрішнього світу, відчуття апокаліптичної незбулості. Мистецтво набуває ознак міфологічної художності, а сама епоха народила тип кінцесвітнього митця. Екзистенційне мистецтво нонконформізму підсилене присутністю чорнобильської печаті в українській свідомості. Саме тому ХХ століття завершується „мазохістською потугою стилізації усіх попередніх двадцяти століть”, що означає зневіру в можливості незалежної художності. На противагу історичному та постмодерному відчаю, В.Медвідь пророкує прихід митця-філософа з його текстом (полотном) міфологічного марення [26].

Отже, історичні та філософські фактори прямо чи опосередковано сформували підґрунтя українського нонконформізму і визначили його сутність. Перспективним напрямом наукового дослідження є аналіз нонконформізму в контексті постмодернізму, масової культури в сенсі його трансформації в сучасних умовах.

Примітки

¹ Рейнгардт Коззелек у своїй праці „Часові пласти” пише про звичні способи потрактування часу істориками, які мають біполярну структуру: час представляється у них, з одного боку, в лінійному плині, з іншого – як рекурентна, циклічна категорія.

Джерельні приписи

1. Аверинцев С. Подолання тоталітаризму як проблема / С.Аверинцев // Дух і літера. – 2001. – № 7-8.
2. Пахльовська О. Ave, Europa! / О.Пахльовська. – К.: Пульсари, 2008.
3. Цит за: Яковенко Н. Вступ до історії / Н.Яковенко. – К.: Критика, 2007.
4. Пахльовська О. Ave, Europa! / О.Пахльовська. – К.: Пульсари, 2008.
5. Там само.
6. Дугин А. Онтологія політичного нонконформізму. [http:// konservatizm. org/konservatizm/books/130909065538.xhtml](http://konservatizm.org/konservatizm/books/130909065538.xhtml)
7. Там само.
8. Зарецький В. Роздуми біля полотна // Медведєва Л. Віктор Зарецький. Митець, рокований добою. – К.: Оранта, 2006.
9. Дробот А.О. Від натуралізму до новітньої інтерпретації прадавніх образів (Іван-Валентин Задорожний) / А.О. Дробот // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 5.
10. Лосев А.Ф. Філософія. Міфологія. Культура / А.Ф. Лосев. – М., 1991.
11. Хомяков А.С. Полн.собр.соч. Т. 2. – Прага, 1867.
12. Флоренский П.А. Сочинения. – Т.2. – М., 1990.

13. Кукаркин А.В. Буржуазная массовая культура / А.В. Кукаркин. – М., 1985.
14. Зубавіна І.Б. Час і простір у кінематографі / І.Б. Зубавіна. – К.: Щек, 2008.
15. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996.
16. Блауберг И.И. Анри Бергсон и философия длительности // Бергсон А. Собр. соч.: В 4 т. – М., 1992. – Т. 1.
17. Лісовий В. Дисидентський рух / В.Лісовий // Музей дисидентського руху.htm
18. Langer S. Problems of Art. P.178.
19. Юнг К.-Г. Современность и будущее К.-Г. Юнг. – Минск, 1992.
20. Бергсон А. Творческая эволюция / А.Бергсон. – СПб., 1914.
21. Kierkegaard S. Abschliessende unwissenschaftliche Nachschrift zu den philosophischen Brocheen. Dusseldorf-Kohlh, 1958.
22. Левчук Л. Західноєвропейська естетика ХХ століття: Навч. посібник / Л.Т. Левчук. – К.: Либідь, 1997. – 144 с.
23. Філософія. Курс лекцій. – К., 1994.
24. Медведєва Л. Віктор Зарецький. Митець, рокований добою / Л.В. Медведєва. – К.: Оранта, 2006.
25. Там само.
26. 10 українських прозаїків. 10 українських поетів: Антологія / Авт.-упоряд. В.Медвідь. – К., 1995. – 162 с.

Резюме

Проаналізовано історичні та філософські передумови виникнення нонконформізму в посттоталітарному просторі української культури.

Ключові слова: онтологія нонконформізму, сакральність, соборність.

Summary

Historical and philosophical pre-conditions of origin of a new type of thought are analysed in modern space of the Ukrainian culture.

Key words: ontology of modern, sacred, cathedral.

УДК 791.6-053.2/5

О.Ю. Калітієвська

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ПРОВЕДЕННЯ ДИТЯЧИХ КОРПОРАТИВІВ ТА ШКІЛЬНИХ СВЯТ

Ми всі є свідками значного зростання кількості проведення театралізованих свят для дітей. Особливо це стосується дитячих корпоративів, що набули останнім часом великої популярності. У цьому випадку не знижується значення і освітніх закладів, які теж прагнуть до інноваційних форм проведення театралізованих свят для школярів. Але організація свят у сімейних розважальних центрах (дитячі корпоративи) та шкільних навчальних закладах має свої суттєві подібності та розбіжності.

Серед численних публікацій, що вийшли друком у популярній періодиці (журнали „Праздник”, „Корпоративна культура”) та відзначаються обміном досвідом щодо проведення таких заходів, відсутні матеріали, котрі б науково пояснювали й узагальнювали особливості організації цих святкових заходів у вище зазначених закладах. Такий стан справ постає і при аналізі книг Д.Генкіна [1], І.Шароєва [4], В.Зайцева [3], А.Горбова [2], що є навчальними посібниками з режисури масових свят. У них ґрунтовно розглядаються теоретико-практичні